

У меншай ступені рэпрэзентуюцца ад'ектывы мадэлей фарміравання «матэрыял → пах», «прызначэнне → пах», «жывёла → пах», «метал → пах» і «расліна → пах». Многія адзінкі гэтых груп характарызуюцца аказіянальнасцю другасных альфакторных ЛСВ.

Абодва ЛСВ, утвораныя па мадэлях «месца → пах» і «прылада → пах», з'яўляюцца аказіянальнымі, што сведчыць аб нехарактэрнасці выкарыстання лексем гэтых катэгорый для апісання альфакторных адчуванняў.

Такім чынам, вытворныя прыметнікі актыўна ўступаюць у працэс метафарызацыі і ўтвараюць другасныя ЛСВ, якія ў пэўнай ступені звязаны з першасным значэннем утваральных назоўнікаў. Часцей за ўсё, такія ад'ектывы ўтвараюцца ад назваў прадуктаў харчавання, стану ў якім знаходзіцца пахкае рэчыва і назваў саміх рэчываў, што пах вылучаюць.

Група вытворных прыметнікаў з'яўляецца адносна адкрытай. Яе ядро складаецца з адзінак, зафіксаваных у нарматыўных слоўніках, аднак істотная частка другасных ЛСВ носіць аказіянальны характар, што сведчыць пра пераход у групе канвенцыяльных найменняў, што найбольш праяўляецца сярод адзінак, якія не звязаны з іншымі, неальфакторнымі, аспектамі ўспрымання рэчаіснасці.

Бібліяграфічны спіс

1. Арутюнова Н. Д. Языковая метафора / Н. Д. Арутюнова // Лингвистика и поэтика. – Москва: Наука, 1979. – С. 163–164.
2. Гак В. Г. Метафора: универсальное и специфическое / В. Г. Гак // Метафора в языке и тексте. – Москва: Наука, 1988. – С. 11–26.
3. Карасик, В. И. Лингвокультурные концепты: подходы к изучению / В. И. Карасик // Социоллингвистика вчера и сегодня. – М., 2004. – 390 с.
4. Райт, Р. Х. Наука о запахах / Р. Х. Райт ; перевод с англ. – М. : Мир, 2006. – С. 49–71.
5. 75 Words That Describe Smells – A Resource For Writers // Writers Write [Electronic resource]. – 2019. – Mode of access: <https://www.writerswrite.co.za/75-words-that-describe-smells/>. – Date of access: 14.02.2021.
6. Adjectives for smell // Adjective1 [Electronic resource]. – 2021. – Mode of access: <http://adjective1.com/for-smell/>. – Date of access: 21.09.2021.

ПРАБЛЕМА-ТЭМАТЫЧНЫ ДЫЯПАЗОН КНІГІ В. ЗУЁНКА «ШЛЯХАМ БЕЛАГА КАМЕНЯ»

Н. В. Заяц (Мінск, Беларусь)

Акрэсліваецца праблема-тэматычны дыяпазон паэтычнай кнігі В. Зуёнка «Шляхам Белага каменя». Асабліва ўвага звяртаецца на паэму «Пра сябе, як пра нас...», вызначаецца яе ідэйна-сэнсавы змест.

Ключавыя словы: верш; кніга; лірыка; В. Зуёнка; паэзія; паэма.

Гаворачы пра літаратурны набытак прызнанага майстра слова Васіля Зуёнка, неабходна адзначыць, што выдавецкі бок не паспявае за творчым: кнігі пішуцца, але выходзяць не часта. Урэшце пісьменнік вырашыў абмінуць

выдавецкі этап і абнародаваць рукапісы новых паэтычных зборнікаў у сёцье. У чэрвені 2021 г. на сайце «Васіль Зуёнак» былі змешчаны два грунтоўныя тамы лірыкі: «Вертыкальныя рэкі святла: вершы сутоку тысячагоддзяў» (1993–2006) і «Шляхам Белага каменя: вершы сустрэчных дзён» (2007–2021) – усяго 1620 мастацкіх тэкстаў. Кнігу «Шляхам Белага каменя» склалі 739 твораў, у тым ліку і тых, што нідзё дагэтуль не публікаваліся.

Белы камень са старажытнасці надзяляецца сакральнай семантыкай і ў розных культурах успрымаецца як аснова светабудовы. У дачыненні да кнігі гэты шматзначны сімвал можа трактавацца як своеадметнае, духоўнае апірышча творцы, на якім засноўваецца яго паэтычны космас. Ключы-падказкі да расшыфроўкі метафары назвы ўтрымліваюцца ў пяці эпіграфрах, якія ўпісваюць зборнік у літаратурна-мастацкі кантэкст – аўтар апелюе да творчасці М. Багдановіча, А. Вялюгіна, А. Письмянкова, да фальклорных крыніц. Апошнім эпіграфам В. Зуёнак дае ўласнае «апраўданне назвы»: *Ён праз вякі і над вякамі / Адночы ў сэрца зазірне, – / І мне дазвольце побач з вамі: / Ёсць Белы камень і ў мяне!..* [1]. У пэўным сэнсе яшчэ адным «апраўданнем назвы» з'яўляецца верш «Камень белы...», у якім паэт прасочвае гісторыю свайго «героя» ад пачорных часоў да сучаснасці. За шляхам белага каменя бачыцца ход цывілізацыі, а з ім – паступовае разбурэнне адносін у сістэме «чалавек – прырода»: *Камень белы на мёртвым берэзе, / Што калісьці люляўся хвалямі... / Камень белы, – доляю змерыўся / З надмагільнымі, пахавальнымі... // Што пасеялі, тое й пажалі: / Дзе канавы, як мёртвыя змеі, / Стаўся кропкаў ты на скрыжальных... / ...Я цябе, дружа мой, разумею...* [1].

У вершах кнігі, як і ва ўсёй папярэдняй паэтычнай творчасці В. Зуёнка, рэалізуецца своеасаблівы першасна-пачуццёвы касмаганізм мыслення мастака слова: ён імкнецца зразумець сутнасць прыроды, космасу, сусвету. Азначэнне «касмаганізм» вельмі ўмоўнае: зуёнкаўская паэзія не паддаецца катэгарычнай ідэнтыфікацыі і супраціўляецца размежаванню яе на складнікі. Даследчыкі адзначалі то анімістычны, амаль што паганскі погляд В. Зуёнка на свет, то заўважалі ў яго лірыцы элементы навуковага пазнання, то звярталі ўвагу на праявы рэлігійна-хрысціянскага светапогляду. У сучасных вершах прыкметы, якія дамінавалі на розных этапах творчасці, суіснуюць і ўзаемаадцяняюць адна адну, засведчыўшы новую ступень спасціжэння быцця паэтам: *У касмічным міжзор'і – / Ні памежжаў, ні дат, / І ніхто не прыгорне / І не верне назад. // Ва ўсясветным рэжыме / Кропляў духу лямі... // <...> Будзем шчыра маліцца / Свету, людзям, сябрам, / І маўклівай травінцы, / І шумлівым барам...* [1] («У касмічным міжзор'і...»). У шматлікіх творах выяўляецца вызначальная асаблівасць зуёнкаўскай паэзіі – аднолькавая ўвага да дробязнага («маленькай травінкі») і глабальнага («касмічнага міжзор'я»). Лірычнаму герою ўласціва самаадчуванне сябе як часцінкі космасу, каардынатамі якога ў вершах выступаюць зоркі, планеты, іх арбіты, галактыкі, Млечны шлях: *Млечны Шлях, дарога скразная, – / Ні*

канца не відно, ні пачатку: / І адкуль, і куды ён – не знаю, / Толькі тайную маю здагадку [1] («Млечны Шлях, дарога скразная...»). У зборніку сустракаюцца ўзоры верлібра – рэдкай формы ў паэзіі В. Зуёнкі: *Няма неба. / Не згубілася – / Горад паглынуў. / Адабраў, / Падмяніўшы зоркі / Абманлівымі, штучнымі агнямі... // Зямля рыхтуе праводзіны – / А неба няма. / Глядзіш, як у цёмную бездань, / Дзе ніхто не чакае, / Куды страшна адыходзіць... [1] («Няма неба...»).*

Сталы чалавек і вопытны майстра, падсумоўваючы зробленае, засяроджваецца на «вечных» пытаннях: «жыццё – смерць», «быццё – небыццё», «імгненне – вечнасць», «сапраўднае – ілюзорнае», «час – прастора» («Бясчассе», «Сцежкі, сцежкі – усцяж магіл...», «Смерць – гэта і ёсць вечнасць...», «О час...», «Дыялог», «Прастора – ты бясконцасць ці нішто?..», «Час і прастора», «Ёсць час і прастора...», інш.).

У шэрагу вершаў-роздумаў пра хуткаплыннасць часу знаходзіць увасабленне традыцыйнай для сусветнай літаратуры інтэрпрэтацыя вобраза вясны, якая, згодна з універсальнай аналогіяй паміж чалавечым жыццём і прыродным цыклам, саадносіцца з маладосцю («Мінулых дзён мінулыя хвіліны...», «Здаецца ж, усё было, як было...», «Вясну не прыдумаеш...», «А лета бабіна не ўсім...», інш.). У васьмірадкавіку «Памяці паэта» метафара вясны жыцця ў звязцы з інтэртэкстуальнымі элементамі надае твору сэнсавую шматмернасць і аб'ёмнасць: *Жыццё мінула прывакзальна, / Цягнік увечнасць звёз вясну, / І лёс, як палец указальны, / На лаўцы ў скверыку заснуў. / Схіліўся, як над братам Каін: / Каго забіў, каго зубіў?! / І верш, як метэорны камень, / З касмічных падае глыбінь... [1].*

Многія творы кнігі ўспрымаюцца як інсайты, засведчыўшы не страчанае за гады здзіячае ўменне паэта здзіўляцца, кожны раз наноў адкрываць неабсяжлы свет і сябе ў свеце: *Ці сябе з вясною вітаць, / Ці з абноваю ў белым вольме: / Вельмі ж хочацца заспяваць – / Вельмі!.. («Вішня»).* Гэта ілюструюць, напрыклад, шматлікія творы пейзажнай лірыкі, «героямі» якіх паўстаюць птушкі, дрэвы, травы, грыбы («Выпадак рэдкі: пеўчы дрозд...», «Паратунак», «Чарвячок», «Нібы ў хованкі гуляем...»).

Іншым вектарам аўтарскай думкі ў кнізе з'яўляецца тэма мастака і мастацтва. Па В. Зуёнку, перадумовай якаснай паэзіі выступаюць шчырасць з самім сабой, глыбокая асэнсаванасць сказанага («Араты», «О, як бы верш мне напісаць...», «А мне ўжо восьмы дзясятка...», «Донкіхоцка-біблейскае»). Развагі пра палярны перажыванні мастака, пра яго шматразовыя «нараджэнні» і «смерці» ўвасобіліся ў лаканічным, але сэнсава ёмістым вершы: *Запомніце: я – самазабойца найпершы. / Ды тут жа ў жывым павінен вярнуцца кradком: / Адпятаю ў сусвет, паміраючы з кожным вершам, / І нараджаюся з кожным новым радком [1].*

Акрамя таго, у кнізе прадстаўлены творы экалагічнай праблематыкі, вершы грамадзянскай лірыкі, дзе ўздымаюцца праблемы нацыянальнай мовы і культуры, даследуюцца стан краіны.

Вынікам роздумаў В. Зуёнка над беларускай сучаснасцю стаў твор «Пра сябе, як пра нас...» (2012): *Я МНОГАЕ ПЕРАДУМАЎ¹ / За свой некароткі век: / Адкуль карэнні паглуму / Растуць твае, чалавек? // Не той чалавек, безаблічны, / Што ёсць і яго няма, / Не выкапень дагістарычны, / Што недзе ў вяках задрамаў. <...> // Я пра сябе, хто з усімі / Зліўся ў адзіны паток, – / Таму і крычу штосіль: / «З сябе пачынай, браток!.. [1].* Мастацкі тэкст мае ўсе адзнакі ліра-эпасу, у якім, як вядома, у апошнія дзесяцігоддзі відавочна ўзмацнілася роля суб'ектыўна-выяўленчага пачатку і пазначылася тэндэнцыя да эканоміі маўленчых сродкаў: апісальнасць саступіла месца інтэлектуальнасці, прадметная канкрэтыка – шматмернасці і шматзначнасці вобразаў. Маштабнасць праблематыкі, спалучэнне публіцыстычнасці і філасафічнасці, актуалізацыя нацыянальнай ідэі, шырокі гістарычны фон, што ствараецца за кошт згадак слаўных падзей і асоб мінулага, а таксама праз апеляцыю да слова выбітных літаратурных папярэднікаў, дазваляюць гаварыць пра гэты твор В. Зуёнка як пра ўзор сучаснага паэмнага жанру.

Невялікая паэма мае падзагалавак «Абярэг», у якім аўтар згадвае «падзвіжніка» Ф. Піскунова, хіміка па адукацыі, аўтара «Вялікага слоўніка беларускай мовы», а таксама гаворыць пра «душапрысутнасць» у творы двух Максімаў – Багдановіча і Гарэцкага. Апошняя выяўляецца праз эпіграфы, якія вызначаюць агульны фон і надаюць адносную ідэйна-сэнсавую завершанасць кожнаму з трох раздзелаў (раздзел адкрываецца двума эпіграфамі, якіх, адпаведна, усяго шэсць). У першай частцы ажыццяўляецца мастацкае асэнсаванне праблемы «асоба ў гісторыі», «кіраўнік і народ». В. Зуёнак, зыходзячы з уласнага адчування гістарычнага моманту, змрочна адгукаецца на Купалава спадзяванне, выказанае ў «Песні будаўніцтву» (1931): *Прыйдзе новы – а мудры – гісторык, / А ён прыйдзе – ужо ён ідзе... [1]* (купалаўскія радкі ўключаюцца ў аўтарскі тэкст). Згодна з паэтам-сучаснікам, спадзяванні нацыянальнага прарока пакуль не спраўдзіліся.

Праблема самаідэнтыфікацыі беларуса, чыя «*псіхіка <...> не хоча нават і звацца псіхікай маскоўцаў*» (М. Гарэцкі) – мікратэма другой часткі. Паэт, прыводзячы моцныя аргументы і неабвержныя факты ў якасці доказаў, уступае ў завочную палеміку з нябачным апанентам, які атаясамлівае нас з усходнім суседам. Дзеля абгрунтавання відавочнага, але, на жаль, нябачнага для некаторых, аўтар робіць экскурсы ў мінулае (тэма гісторыі, заяўленая ў першым раздзеле, паслядоўна развіваецца ў наступных): *Пасведчыце: Глеб з Усяславам, / І Вітаўт з Міндоўгам, – былі! – / Былі ў нас – і меч, і дзяржава, – / Як здаўна ў людзей на зямлі [1].* У паэме актуалізуецца дыхатамія «мінулае – сучаснасць», першы складнік якой утрымлівае станоўчую канатацыю, другі – адмоўную. Сканцэнтравана ў паэтычным радку выяўляюцца актуальныя ў нашы дні праблемы: засяроджанасць чалавека на «чарцы і шварцы», ангажаванасць прадстаўнікоў праваслаўнай царквы, газавая залежнасць ад суседзяў і ці не самая балючая – праблема бязмоўя.

¹ Тут і далей захоўваюцца аўтарскія шрыфтавыя вылучэнні.

В. Зуёнак выступае віртуозным палемістам, выкарыстоўваючы багаты мастацкі інструментарый. Розныя рытмічныя малюнкi асобных фрагментаў (пачатак новага сэнсавага фрагмента пазначаецца шрыфтовым вылучэннем), іх неаднолькавая эмацыйная афарбоўка, слоўная гульня і каламбур, ужыванне іншамойнай лексікі, пераважна русізмаў, надаюць аўтарскаму апаведу то іранічнасць і нават саркастычнасць, то засяроджаны філасафізм, то гарачую публіцыстычнасць. Паэт заклікае кожнага пачаць нацыянальнае адраджэнне з сябе: *Пачнём! – усё пачынаецца, / Калі дажджынкамі «я» / У магутнае «мы» зліваюцца – / Адзінствам: краіна – сям'я* [1].

Заклучная частка – своеасаблівая паэтычная праграма дзеянняў па адбудованні Беларусі: *ПАЧНЁМ ЖА з дробязі самай: / Хай дзёці ў вас прызвычайца / Замест «С добрым утроем, мама» / Штодня гаварыць «Добрай раніцы»...* [1]. Твор «Пра сябе, як пра нас...» інтэртэкстуальны па сваёй прыродзе. Акрамя эпиграфаў, прысутнасць чужога слова рэалізуецца на ўсіх узроўнях: тэкст насычаны гістарычнымі і літаратурнымі алюзіямі і рэмінісцэнцыямі, адсылкамі да асоб і падзей мінулага і сучаснасці. Прынамсі, у памагатыя сабе, апроч М. Багдановіча і М. Гарэцкага, аўтар бярэ А. Вялюгіна і М. Танка, паэтычныя радкі якіх узнёўляюцца ў творы. Фінал паэмы, яе кульмінацыйны момант, уяўляе сабой малітву за будучыню беларускай нацыі, якая немагчыма без мовы: *Народ пранясе цябе, родная мова, / Святлом незгасальным у сэрцы сваім / Праз цемру і годы змаганняў суровых... // І сёння, калі перад лясам стаім, – // Я таксама, таксама – маюся / І прашу: памажы нам, Бог... / Слова маці – душа Беларусі, / Наша існасць і наш абярог...* [1].

Шырокі праблемна-тэматычны дыяпазон зборніка «Шляхам Белага каменя» раскрывае багацце духоўна-інтэлектуальнага свету аўтара – аднаго з найстарэйшых і найбольш вопытных удзельнікаў сучаснага літаратурнага працэсу. Гэта кніга – адначасова лірычнае самавыяўленне майстра і своеасаблівы леталіс эпохі, дзе ў мастацкай форме зафіксаваны яе сімптаматычныя рысы.

Бібліяграфічны спіс

1. Зуёнак, В. Шляхам Белага каменя: вершы сустрэчных дзён [Электронны рэсурс] / В. Зуёнак // Васіль Зуёнак: сайт. – Рэжым доступу: <https://sites.google.com/site/vasilzueenak/>. – Дата доступу: 25.08.2021.

КИНОАДАПТАЦИЯ ПЬЕСЫ А. П. ЧЕХОВА «ЧАЙКА» В АМЕРИКАНСКОЙ КИНОВЕРСИИ «THE SEAGULL»

Д. М. Казаченок, Е. В. Гулевич (Гродно, Беларусь)

В данной статье описывается значение киноадаптации пьесы А. П. Чехова для иностранной аудитории, а также оценивается успешность экранизации данной пьесы на примере американского фильма «The Seagull». Автор подробно анализирует экранизацию пьесы А. П. Чехова «Чайка»: сценарий, комментарии критиков и др.

Ключевые слова: пьеса; экранизация; киноадаптация; жанр; сценарист.